

Г.В. Капосльоз, кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського,
В.О. Капосльоз
Відкритий Міжнародний університет розвитку
людини «Україна»

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПСИХІЧНИХ ТА ПОВЕДІНКОВИХ АСПЕКТІВ ПРОЯВУ МОТИВАЦІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ОПАНУВАННЯ ПРОФЕСІЄЮ)

У статті здійснено спробу систематизації поглядів деяких вітчизняних та зарубіжних вчених на особливості прояву мотивації до професійної діяльності (опанування професією) в юнацькому віці. Встановлено, що мотивація особистості до вибору, опанування та здійснення професійної діяльності проявляється у відношенні (ставленні) особистості до професії, а саме: інтересі до певної сфери професійної діяльності; наявності професійних ціннісних орієнтацій; спрямованості діяльності особистості на виконання професійних (функціональних) обов'язків (опанування професією). Наведені прояви відношення мають психологічні та поведінкові аспекти, оскільки: з одного боку – психічні процеси є передумовою (активують, спонукають особистість) системи дій чи бездіяльності (поведінки); з іншого – успішність професійної діяльності (опанування професією) впливає на психічні утворення особистості модифікуючи їх. Саме тому, особливості прояву мотивації до професійної діяльності (опанування професією) у поведінці залежать від властивостей мотиваційної сфери особистості та ситуації функціонування особистості під час професійної діяльності, та пов'язані з результативністю професійної діяльності (опанування професією), індивідуальним розвитком особистості (становленням самосвідомості, професійним самовизначенням та самореалізацією у професійній діяльності), формуванням професійної культури та збереженням психологічної стійкості особистості під час опанування та здійснення професійної діяльності.

Ключові слова: інтерес до професійної діяльності, професійні ціннісні орієнтації, професійна спрямованість, результативність професійної діяльності (опанування професією), професійна культура, психологічна стійкість.

Постановка проблеми. Соціально-економічний прогрес, зміцнення обороноздатності держави неможливі без формування інтелектуального потенціалу нації в цілому, та всебічного розвитку кожного окремо взятого члена суспільства. Найважливішою цінністю та основним капіталом держави є людина мотивована до пошуку, засвоєння та використання в професійній діяльності нових, інноваційних знань. Умотивованість можна визначити як сукупність причин психологічного характеру, які пояснюють поведінку (активність) особистості її початок і спрямованість. Ефективне управління процесами формування мотивації особистості до професійної діяльності (опанування професією) неможливе без об'єктивної оцінки якості цього складного феномену.

У даному випадку термін “якість” тлумачиться наступним чином: сукупність властивостей та характеристик мотивації особистості до професійної діяльності, які надають їй здатність задовольняти потреби

особистості через трудову діяльність та одночасно дозволяють оцінювати силу і стійкість спонукання особистості до професійної діяльності (опанування професією) певного типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час дослідження мотивації особистості до професійної діяльності як правило аналізуються психологічні чинники, які впливають на формування мотивації до професійної діяльності [1], структура мотивів особистості [2], проблеми формування мотивації навчально-пізнавальної [3, с. 320-321] та професійної [4] діяльності. У більшості досліджень мотивація розглядається як механізм (процес, причина) активації людини, що визначає її поведінку (систему дій і вчинків особистості, що мають певну послідовність, частоту, активність і спрямованість). Для оцінювання мотивації дослідники, як правило, використовують існуючі методики дослідження мотивації, елементів мотиваційної сфери особистості та особистісних характеристик. Діяльність (поведінкові аспекти) людини оцінюються лише для встановлення ефективності проведених заходів управління процесами формування мотивації. Такий підхід, без сумнівів, має виражену практичну спрямованість, проте акцентування уваги на причинно-наслідковому зв'язку між мотивацією та поведінкою особи не враховує вплив успішності діяльності на зміни в мотивації особистості та не дозволяє побудувати адекватну систему критеріїв та показників оцінювання мотивації до професійної діяльності (опанування професією). Дослідження психічних та поведінкових аспектів прояву мотивації носять фрагментарний характер.

Постановка завдання статті. Важливість об'єктивної оцінки мотивації осіб до професійної діяльності (опанування професією) для ефективного управління нею з метою формування свідомого, сумлінного ставлення до трудової діяльності про зміцненню обороноздатності України, недосконалість підходу (причинно-наслідковий зв'язок між мотивацією та поведінкою особи) в межах якого обґрунтовуються критерії та показники дослідження й корекції мотивації до професійної діяльності, фрагментарний характер небагатьох спроб їх (критеріїв та показників) систематизації визначають **завдання статі**: систематизація психологічних та поведінкових особливостей прояву мотивації до професійної діяльності (опанування професією).

Виклад основного матеріалу дослідження. Як у повсякденному побутовому, так і в професійному спілкуванні синонімом терміну “професійна мотивація” є термін “інтерес”. Про це можуть свідчити такі вислови: “у нього немає інтересу до роботи”, “необхідно розвивати інтерес до професії” тощо. Саме інтерес був першим об'єктом вивчення в області мотивації (І. Герберт). А.К. Маркова визначає “інтерес” як наслідок, як один з інтегральних проявів складних процесів мотиваційної сфери. А.К. Маркова пропонує наступну диференціацію видів інтересу: широкий, плануючий, результативний, процесуально-змістовний, учбово-пізнавальний і вищий рівень – перетворюючий інтерес.

Б.І. Савонько, П.В. Симонов виділяють такі види інтересу: результативний, процесуальний, пізнавальний, учбово-пізнавальний тощо. Зазначені види інтересу співвідносяться з мотиваційними орієнтаціями: на процес, на результат, на оцінку викладачем і на “уникнення неприємностей”.

Нікітіна І.В., Мартич В.В. розглядають інтерес як перший комплекс професійної мотивації та розрізняють:

1) безпосередні інтереси (виникають на основі привабливості змісту та процесів конкретної діяльності) включають: 1.1) професійно-специфічний інтерес – інтерес до предметів, до процесів праці, що характеризують її основні функції, а також до результатів, виражених у створених продуктах, наданих послугах і тому подібне; 1.2) загальнопрофесійний інтерес – виникає на основі привабливості найбільш загальних властивостей професії; 1.3) романтичний інтерес – базується на уявленні про незвичайність даної професії; 1.4) ситуативний інтерес – формується на основі випадкових, нетипових для даної професії ознак;

2) опосередковані інтереси (зумовлені деякими організаційними, соціальними та іншими характеристиками професії) включають: 2.1) професійно-пізнавальний інтерес – базується на прагненні до пізнання певних природних, технічних, гуманітарних та інших процесів і явищ; 2.2) інтерес до самовиховання – проявляється у прагненні до духовного збагачення і формування суб’єктно ціннісних якостей особистості; 2.3) престижний інтерес – вибір професії, зумовлений перспективами професійного росту і престижністю професії у суспільстві; 2.4) інтерес супутніх можливостей – відображає прагнення молодої людини задовольнити за допомогою обраної професії певні духовні і життєво-побутові запити й потреби (прагнення до спілкування з людьми, потреба в матеріальному забезпеченні тощо); 2.5) невизначений інтерес – в його основі лежить невизначений емоційний потяг до певної професії.

Таким чином, інтерес до професійної діяльності проявляється виключно в психічному аспекті. Він виражається та може бути зафіксований в зміні психічної організації особистості, зокрема:

тривалому зосередженні уваги на предметах, процесі праці, властивостях професії, її незвичайності, випадкових (нетипових) для конкретної професії ознаках;

прагненнях (хочу, бажаю) до пізнання певних явищ, формування суб’єктивно-ціннісних професійних якостей, працювати у престижній сфері, професійного зростання, задовольнити за допомогою трудової діяльності духовні та матеріальні потреби, отримати емоційне задоволення від професійної діяльності.

У ряді досліджень відмічається, що юнацький вік сензитивний (з початком самостійної суспільно-трудової діяльності будується власний статус людини) для утворення **ціннісних орієнтацій** як стійкої якості особистості, що сприяє об’єктивному, безпристрасному аналізу різноманітної, в тому числі протилежної за змістом, інформації, дозволяють здійснювати раціональний особистісний вибір, розпізнати справжніх і

оманливих друзів, осмислити світоглядну і громадянську позицію, протистояти психологічному тиску з боку окремих осіб, малих груп, різноманітних політичних технологій.

Як зазначають А.Г. Здравомислов, Л.А. Аза, В.А. Піддубний, А.А. Ручка, С.П. Подвиг, І.В. Дьяконов ціннісні орієнтації – це важливі елементи внутрішньої структури особистості, закріплені життєвим досвідом індивіда й усією сукупністю його переживань. Вони відокремлюють важливе для певної людини від несуттєвого. Сукупність ціннісних орієнтацій утворює своєрідну вісь свідомості, яка забезпечує стабільність особистості, спадкоємність певного типу поведінки і діяльності, виражену в спрямованості її потреб і інтересів. Ціннісні орієнтації виражають те, що в житті є найважливішим для людини, має для неї особистий зміст і визначає її життєві цілі.

Феномен “ціннісні орієнтації” співвідноситься з категоріями, що відображають регуляції діяльності людини та пояснюють механізми поведінки: “норми”, “цінності”, “нормативно-ціннісних систем”, “соціальної дії”; “мотивації” і “управління”. В.Б. Ольшанський інтерпретував “ціннісну орієнтацію”, як цілі прагнення й життєві ідеали, котрі функціонують як певні норми в “груповій свідомості”. Г.Е. Залесский пов’язує особистісні цінності і сенси через поняття “переконання”, які є “усвідомлені цінності, суб’єктивно готові до реалізації шляхом їх використання в соціально-орієнтовній діяльності”. В.П. Тугарінов поняття “ціннісні орієнтації” визначає, як спрямованість особистості на ті або інші цінності.

На думку І.В. Дьяконова, стрижневим моментом для ціннісної орієнтації є оцінний елемент. Він пов’язаний з рівнем знання (повсякденним або науково-теоретичним) про оцінюваний об’єкт або явище і містить у собі оцінки майбутнього (цінність-мета), сьогодення (співвідношення цінності-мети з інструментальними цінностями) і минулого (ставлення до різних цінностей-цілей і інструментальних цінностей, що функціонували в культурі минулого).

Б.С. Волков вважає, що наявність певної системи цінностей особистості є необхідною психологічною умовою для формування зрілих життєвих планів, особистісного й професійного самовизначення юнаків. Б.С. Братусь визначає особистісні цінності як “усвідомлені й прийняті людиною загальні смисли її життя”. Він також зазначає розділення особистісних цінностей на усвідомлені сенси життя і декларовані. Якщо ж говорити про усвідомленість, “відрефлексованість” найбільш загальних смислових утворень, Б.С. Братусь використовує для їх позначення поняття “особистісні цінності”.

Таким чином, доцільно зосередити увагу на психічних аспектах прояву професійних ціннісних орієнтацій, а саме: наявності та якості переконань, ідеалів, цілей, планів. Дані компоненти відображають спрямованість особистості на цінності соціального та матеріального характеру та забезпечують формування “осі свідомості” (особистісної диспозиції) навколо якої обертаються помисли та почуття людини під час розв’язання життєвих питань (прийняття рішення щодо вибору типу поведінки чи діяльності).

Професійна спрямованість один із найбільш складних феноменів, що беруть участь у процесах мотивації особистості. Вона визначається і як найбільш узагальнена форма відношення людини до професії (інтерес до професії і схильність займатися нею), і як динамічна тенденція, яка в якості мотиву визначає людську діяльність, і як система стійких домінантних мотивів, що визначають цілісну структуру особистості, і як раціонально організована професійно-прикладна діяльність, спрямована на оволодіння матеріальними та духовними цінностями, необхідними в соціальному й особистісному аспектах.

Таким чином, професійна спрямованість розглядається як психічний процес (відношення, тенденція), як елемент структури особистості (система домінантних мотивів), а також як професійно-прикладна діяльність. Залежно від точки зору, з якої розглядається професійна спрямованість по різному визначаються особливості її прояву.

Професійна спрямованість, на думку В.О. Зінченко, охоплює такі компоненти: освітній, біологічний, психофізіологічний та особистісний. Освітній компонент проявляється у спеціальних здібностях та навичках до обраного предмета. Біологічний компонент містить природно-біологічні передумови професійної спрямованості. Психофізіологічний компонент ґрунтується на створенні найсприятливіших умов для нормального функціонування й відтворення навчально-професійної діяльності, у збереженні здоров'я і працездатності за рахунок зниження нервово-психічного напруження, поєднання фізичної праці з розумовою, раціоналізації режимів праці та відпочинку. Особистісний компонент передбачає формування самоактуалізації та самореалізації в професійній діяльності майбутніх біологів.

Н.В. Кузьміна у структурі професійної спрямованості виділяє такі властивості, як об'єктивність, специфічність, опірність, валентність, задоволеність, узагальненість, стійкість. У більш пізніх роботах Н.В. Кузьміна виділяє такі властивості професійної спрямованості, як оцінювання значущості (привабливість, непривабливість) різних аспектів професійної діяльності, її зміст, інтерес до професії.

А.Н. Леонтьєв, розвиваючи ідеї С.Л. Рубінштейна, ядром особистості називав систему відносно стійких, ієрархічних мотивів як головних спонукачів діяльності.

Н.Л. Коломінський розрізняє: 1) спрямованість діяльності на інших людей (дітей), пов'язана з турботою, інтересом, сприянням розвитку її особистості і максимальною її самоактуалізацією; 2) спрямованість на себе, пов'язана з потребою у самовдосконаленні та самореалізації у царині педагогічної праці; 3) спрямованість на предметну сторону професії (зміст навчального предмета).

Професійна спрямованість, на думку Макаренко О.М., Голубєва М.О., Майстренко І.А. передуює професійному самовизначенню студентів і сприяє вибору з усіх професій такої, що найбільше відповідає їхнім індивідуальним рисам.

Таким чином, серед представлених особливостей прояву професійної спрямованості на нашу думку доцільно виділити декілька аспектів: результативність діяльності, особистісний професійний розвиток, рівень сформованості професійної культури, стійкість діяльності.

Результативність діяльності. Б.І. Савонько, П.В. Симонова встановлено, що домінуюча мотиваційна орієнтація виявляється в продукті діяльності; чинником, опосередуючим вплив мотиву на особливості продукту, є його особова значущість; психологічний зміст особової значущості залежить від типу мотиваційної структури.

О.С. Кальчук об'єктивним критерієм оцінки мотивації військовослужбовця-жінки визначає “ефективність професійної діяльності”, яку пропонує оцінювати за такими показниками: для офіцерів, прапорщиків (сержантів) – результати службової діяльності; рівень теоретичної підготовки; рівень професійної майстерності; рівень дисциплінованості; участь у громадській та виховній роботі, а для рядових – результати службової діяльності; рівень професійної майстерності; рівень дисциплінованості; ступінь залучення до громадського життя підрозділу.

Ми повністю погоджуємося з О.Ю. Шапран, яка обґрунтовує, що термін “результативність” доречно вживати у словосполученнях, де йдеться про кінцеві результати професійної діяльності особистості чи конкретних заходів, програм, тоді як термін “ефективність” – у словосполученнях, де йдеться про доцільність використання ресурсів (людських, фінансових, часових тощо). Термін “оцінка” доречно вживати на означення рівнів результативності, проранжованих та розміщених на шкалі результативності як певну відмітку на ній, а на означення процедури дослідження результативності доречно застосовувати термін “оцінювання”. Автор також доводить, що різні за масштабом об'єкти оцінювання потребують різних критеріїв результативності діяльності.

Таким чином, мотивація особистості до професійної діяльності (опанування професією) пов'язана з результативністю (ступінь досягнення цілей, виконання завдань) самої діяльності. При цьому результати фіксуються у продуктах діяльності, а саме: як в отриманих принципово нових, або пристосованих до конкретної сфери діяльності (записаних на матеріальних носіях) так і засвоєних (сприйнятих та запам'ятованих) знаннях, навичках, вміннях; матеріальних засобах виробництва та продуктах діяльності; побудові нових та корекції існуючих соціально-психологічних, соціальних та політичних систем тощо.

Особистісний професійний розвиток пов'язаний не тільки з розвитком властивостей особистості, але й зі змінами ситуацій в яких функціонує людина, кутів зору, під якими вона себе розглядає. Саме ці аспекти розглядаються під час дослідження **становлення самосвідомості, професійного самовизначення особистості та її самореалізації у професійній діяльності.**

Потреба в професійному становленні, самоствердженні, суспільному визнанні сприяє подальшому розвитку самосвідомості, у структурі якої все

вагомішим стає професійний компонент (професійна самосвідомість). Становлення самосвідомості тісно пов'язане з рефлексією, детермінованою передусім когнітивними новоутвореннями, зміною соціальних стосунків, потребою подолання внутрішніх конфліктів ідентичності (суперечності між уявленнями про себе та прагненнями самоствердження, незалежності, пошуку реалістичного погляду на світ і себе). Усі ці фактори зумовлюють зміну критеріїв самооцінки, уявлень особи юнацького віку про себе. Відбувається формування змісту ідентичності – з-поміж багатьох можливих зв'язків особа обирає конкретні особистісні, професійні, сексуальні, ідеологічні тощо уявні зв'язки, що можуть задовольнити її потреби. В. Сафін і Г. Ніков вважають, що на суб'єктивну сторону самосвідомості – усвідомлення свого “Я” опирається самовизначення особистості.

Професійне самовизначення особистості розглядається як найбільш значущий компонент професійного розвитку особистості, як критерій одного з етапів цього тривалого й складного процесу, як процес прийняття рішення особистістю щодо вибору майбутньої трудової діяльності, як вибіркоче ставлення індивіда до світу професій загалом та до конкретно обраної професії, як діяльність людини, яка набуває того чи іншого змісту залежно від рівня її розвитку як суб'єкта професійної діяльності.

Прояви самовизначення можуть мати як психологічні так і поведінкові аспекти. “Суб'єкт, що усвідомив, чого він хоче (цілі, життєві плани, ідеали), що він може (свої можливості, схильності, обдарування), що він є (свої особистісні і фізичні властивості), що від нього хоче або чекає суспільство; тобто суб'єкт, готовий функціонувати в системі суспільних відносин”. На думку І. Дубровіної та В. Моляко професійне самовизначення школярів це не тільки вибір майбутньої професії, а і його реалізація. Дослідники включають до складу професійного самовизначення крім професійної підготовки також і адаптацію людини на конкретному робочому місці.

Е. Пряжнікова та М. Пряжніков умовно виділяють п'ять рівнів самореалізації людини: I рівень – агресивне неприйняття (деструктивний рівень); II рівень – уникнення; III рівень – виконання діяльності за зразком, шаблоном, інструкцією (пасивний рівень); IV рівень – удосконалення окремих елементів виконуваної роботи; V рівень – удосконалення професійної діяльності в цілому (творчий рівень).

Таким чином, розвиток самосвідомості, самовизначення та самореалізація особистості у період зрілої юності має наступні аспекти прояву:

а) поведінкові: набуття особистістю нового соціального статусу (суспільні престиж і значущість майбутньої професійної діяльності); зміна виду діяльності (нею стає спеціальна навчальна і практично-професійна діяльність); освоєння нових форм діяльності, що передбачають більшу самостійність, свободу вибору; зміна (розширення) соціального оточення, сфери контактів, а відповідно, і кола значущих осіб;

а) психічних: стабілізація рівня домагань; незалежність самооцінки від зовнішніх оцінок; усвідомлення відповідальності за свої вчинки перед

суспільством; здатність знаходити, визначати своє місце у професійній діяльності; усвідомлення власних інтересів, своєї спрямованості, здібностей для оптимального виконання професійних обов'язків.

Процес самовизначення завершується досягненням стабільного становища у тій чи іншій сфері професійного та соціального життя відповідно до відповідних переконань, принципів, ціннісних орієнтацій тощо. Є.Клімов, розглядаючи професійне самовизначення як частковий випадок включення людини в групу вважає, що самовизначення супроводжується прийняттям і засвоєнням особистістю мети, цінностей, норм і стилю життя, способів поведінки та дій тощо. Враховуючи, що особистість у філософії визначається як внутрішній принцип людини, що характеризується унікальністю та відкритістю, які реалізуються в самопізнанні та самотворенні й об'єктивуються в артефактах культури доцільно, поряд із самоусвідомленням, професійним самовизначенням та самореалізацією, розглядати **професійну культуру** як феномен що є результатом професійної мотивації особистості та елементом, який забезпечує професійну діяльність, а також об'єднує низку психічних та поведінкових проявів мотивації до професійної діяльності.

І.С. Сабатовская пише: "... професійна культура (як частина загальної культури) вже розглядається не тільки як форма людської діяльності, але і як найважливіший аспект життєдіяльності особистості, як соціальна діяльність, що складається із взаємозалежних цілісних феноменів, які не зводяться лише до певного комплексу знань, умінь і навичок".

Згідно з дослідженнями Н.Л. Коломінського, у майбутніх фахівців на початку оволодіння фахом виникає емоційне ототожнення себе з професією, що стає підґрунтям упевненості в тому, що особистість здатна оволодіти професією. На цьому етапі домінує гуманістична спрямованість висловлювань студентів, тобто позитивна усвідомлена мотивація.

У структурі професійної культури І.С. Сабатовська виділяє дві сторони: *перша* характеризує спосіб взаємодії суб'єкта зі знаряддями й предметом праці, а також ступінь його готовності до конкретного виду діяльності. У її складі виділяються такі елементи, як професійний інтерес, знання, навички й уміння, у тому числі стиль професійного мислення; *друга* сторона виступає інтегральною характеристикою свідомості й самосвідомості суб'єкта професійної культури, морально-світоглядних і естетичних передумов діяльності.

Суть внутрішньої педагогічної культури фахівця В.А. Нікітін розуміє як накопичений ним соціально-педагогічний досвід, як складову частину соціальної роботи та емоційно-чуттєве ставлення до неї. Зовнішню ж культуру – як індивідуальний стиль професійної діяльності цього ж фахівця, що включає соціально-педагогічний компонент і ставлення до неї.

П.В. Кузьмін, вивчаючи професійну культуру, виділяє в її структурі духовну і діяльнісно-поведінкову сторони та включає як складові елементи культуру мислення і культуру поведінки. Духовна сторона, що "представляє діалектичну єдність професійно-ідеологічного і психологічного компонентів,

містить: систему професійних знань, переконань, культуру професійного мислення, професійні потреби, почуття, вольову готовність до здійснення професійної діяльності”.

Таким чином, професійна культура проявляється як у психічному (ототожнення з професією), так і поведінковому (професійні рухи, мова, міміка, знання, навички, вміння, звички тощо) аспектах. Поведінковий аспект може проявлятися як несвідоме копіювання поведінки (як професійні так і непрофесійні рухи, стиль мовлення, міміка) значимих для особистості професіоналів, та свідоме опанування технологіями діяльності (стилі роботи з інструментами, спілкування в професійному середовищі тощо) за участі наставників.

Формування **психологічної стійкості** у підлітковому віці підтверджено фактами подолання труднощів, збереження віри в себе, впевненості в собі, своїх можливостях, дієвістю психічної саморегуляції, самостійності та саморегуляції в навчальній діяльності старшокласників, яка є прообразом майбутньої професійної діяльності.

Психологічну стійкість особистості дослідники розглядають як складну якість особистості, синтез окремих якостей і здатностей, як новотвір особистості у підлітковому віці, як сукупність якостей особистості, як рівноважні психічні стани. На думку Н.Ю. Максимової, психологічна стійкість – це цілісна характеристика особистості, що забезпечує її стійкість до фрустрованого і стресогенного впливу важких ситуацій. Як вказується в дослідженні Е.П. Крупніка, психологічна стійкість – це насамперед динамічна рухлива рівновага всіх особистісних структур, що свідчить про гнучкість і пластичність їх “психічного матеріалу” про здатності індивіда до самоорганізації та саморегуляції своєї поведінки.

За визначенням В.М. Крайнюк, з яким погоджується Я.О. Овсяннікова психологічна стійкість – це складна якість особистості, в якій об’єднані: врівноваженість (рівновага), відповідність; стійкість, стабільність (постійність); опірність (резистентність).

Психологічна стійкість особистості у процесі виконання професійних обов’язків та опанування професією проявляється як у позитивних так негативних наслідках взаємодії особистості та негативних факторів оточуючого середовища. Проявами належного рівня психологічної стійкості є факти:

подолання труднощів;

збереження позитивного настрою без звернення до психоактивних речовин, чутливості до різних аспектів життя, різносторонніх інтересів;

збереження якості виконуваних професійних дій за несприятливих психологічних обставин;

стійка самооцінка, позитивний психоемоційний стан, самоконтроль поведінки і додержання морально-етичних принципів поведінки у важких ситуаціях, результативність навчальної діяльності.

Невідповідний рівень психологічної стійкості окрім порушення виконання функціональних обов’язків призводить до того, що, людина

проходить ситуацію пов'язану з ризиком (випробувань, втрат, соціальної депривації тощо) з негативними наслідками для психіки: негативні психічні стани (афект, стрес, або психічна напруженість, стан тривожності, агресії, ревнощів, пристрасті тощо), негативні психічні зміни (невротичні реакції, агресивність, апатія, суїцидальні думки тощо), психічна дезадаптація та психогенні розлади (гострі реакції на стрес, адаптаційні невротичні реакції та інші невротичні розлади).

Висновки. У даній статті здійснено теоретичний аналіз психологічних та поведінкових аспектів прояву мотивації до професійної діяльності та опанування професією хлопцями та дівчатами в юнацькому віці. Встановлено, що мотивація особистості до вибору та здійснення тієї чи іншої професійної діяльності тісно пов'язана із задоволенням потреб особистості, розвитком її мотиваційної сфери та має широкий спектр прояву своїх якостей. Перш за все, вона яскраво проявляється у відношенні особистості до професії, а саме у психологічних та поведінкових проявах: інтересу до певної сфери професійної діяльності; професійних ціннісних орієнтацій; спрямованості діяльності особистості на виконання професійних (функціональних) обов'язків (опанування професією).

Особливості прояву мотивації до професійної діяльності (опанування професією) у поведінці залежать від властивостей мотиваційної сфери особистості (значущості кожного елемента мотиваційної сфери; усвідомленості структури (ієрархії) мотивів; стійкості мотиваційної сфери та кожного її елемента), а також ситуації та успішності професійної діяльності (оволодіння професією).

Слід також відмітити, що якість наявної мотивації до професійної діяльності пов'язана з певним рівнем результативності професійної діяльності (опанування професією), індивідуального розвитку особистості (самосвідомості, професійного самовизначення та самореалізації в професійній діяльності), сформованості професійної культури та збереження психологічної стійкості особистості під час опанування та здійснення професійної діяльності.

Врахування виявлених особливостей прояву мотивації до професійної діяльності (опанування професією) у процесі визначення системи методів та методик дослідження мотивації особистості до професійної діяльності (опанування професією) є **напрямом наступних досліджень.**

ЛІТЕРАТУРА

1. *Макаренко О.М.* Аналіз психологічних чинників, які впливають на формування мотивації до професійної діяльності у майбутніх педагогів-біологів / О.М. Макаренко, М.О. Голубєва, І.А. Майстренко // Наукові записки НаУКМА : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2010. – Т. 110. – С. 45–49.

2. *Кочарян О.С.* Структура мотивації навчальної діяльності студентів [Текст]: навч. посіб. / О.С. Кочарян, Є.В. Фролова, В.М. Павленко. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т ім. М.Є. Жуковського “Харк. авіац. ін.-т”, 2011. – 40 с.

3. Михайличенко В.Є. Роль мотивації навчально-пізнавальної діяльності у формуванні професійної спрямованості студентів / В.Є. Михайличенко, В.В. Полянська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – Вип.17 (70). – С. 320–327.

4. Кальчук О.С. Мотивація до професійної діяльності військовослужбовців-жінок у Державній прикордонній службі України : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.09 / Кальчук Олена Сергіївна. – Хмельницький : Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. – 2009. 215 с.

Г.В. Капослѐз, кандидат психологических наук, старший научный сотрудник
Национальный университет обороны Украины
имени Ивана Черняховского,
В.А. Капослѐз
Открытый Международный университет
развития человека “Украина”

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПСИХИЧЕСКИХ И ПОВЕДЕНЧЕСКИХ АСПЕКТОВ ПРОЯВЛЕНИЯ МОТИВАЦИИ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ (ОВЛАДЕНИЕ ПРОФЕССИЕЙ)

В процессе систематизации взглядов некоторых отечественных и зарубежных ученых на особенности проявления мотивации к профессиональной деятельности (овладение профессией) в юношеском возрасте установлено, что мотивация личности к выбору, освоению и осуществлению той или иной профессиональной деятельности проявляется в отношении личности к профессии, а именно: интересе к определенной сфере профессиональной деятельности; наличии профессиональных ценностных ориентаций; направленности деятельности личности на выполнение профессиональных (функциональных) обязанностей (овладение профессией). Особенности проявления мотивации к профессиональной деятельности (овладении профессией) связанные с результативностью профессиональной деятельности (овладение профессией), индивидуальным развитием личности (становлением самосознания, профессиональным самоопределением и самореализацией в профессиональной деятельности), формированием профессиональной культуры и сохранением психологической устойчивости личности при овладении и осуществлении профессиональной деятельностью.

Ключевые слова: интерес к профессиональной деятельности, профессиональные ценностные ориентации, профессиональная направленность, результативность профессиональной деятельности (овладение профессией), профессиональная культура, психологическая устойчивость.

G. Kaposlyoz, Candidate of Psychological Sciences, Leading Scientist of Department of military science and education National University of Defense of Ukraine;
V. Kaposlyoz, Open International University of Human Development "Ukraine", Institute of Social Technology

THEORETICAL ANALYSIS OF MENTAL AND BEHAVIORAL ASPECTS OF MANIFESTATION MOTIVATION TO PROFESSIONAL ACTIVITIES (MASTERING A PROFESSION)

Made an attempt to systematize the views of some domestic and foreign scholars on the features of motivation for professional activity (mastering a profession) in adolescence. It was established that the motivation of the individual to the selection, mastering and implementation of a professional activity seen in relation (relation) to individual professions, namely interest in certain areas of professional activity; presence of professional value orientations; orientation of the individual to perform professional (functional) responsibilities (mastering a profession). These manifestations are related psychological and behavioral aspects, since on the one hand - mental processes is a prerequisite (activate, induce personality) of acts or omissions (behavior); the other - the success of professional activity (mastering a profession) affects the mental formation of personality modifying them. Therefore, peculiarities of motivation for professional activity (mastering profession) behavior depends on the properties of the motivational sphere of personality and functioning of the individual situation during professional activities and related productivity of professional activity (mastering profession), individual personal development (formation of identity, professional self-determination and self-realization in professional activity), the formation of professional culture and preservation of individual psychological stability during mastering and professional activities.

Keywords: interest in professional activities, professional values, professional orientation, performance of professional activities (mastering a profession), professional culture, psychological stability.